

MÉSZÁROS MAGYAR SZEKRETÁRIUSÁNAK FORRÁSAI

A *Kartigám* szerzője 1793-ban formuláskönyvet adott az olvasóközönség kezébe, ezzel a címmel: *Minden esetekre elkészült Magyar Szekretárius-ki örvendetes és szomorú, bajos és peres, s külömb-külobm más környül-állásokban és alkalmokban naponkint elő-kerülő leveleknek trására némelly el-készítetett példákat közönségessé téssen.* Ez a könyve tehát mindenkor tanácsra kész titkár; szerkesztésében gyakorlati szempont vezette Mészáros — ellentétben a szórakoztató jellegű *Mulatságos levelekkel*.

Természetes, hogy a leveleknek 450 lapnyi anyagát nem meríthette teljesen a saját képzeletéből Mészáros. Már Kertész Manó német mintát gyanil a *Magyar szekretárius* mögött, de nem ismeri még azt.¹ Mészáros csakugyan ismerte is Stockhausen leveleskönyvét², ezt meg is jelöli forrásául a *Mulatságos levelekben*. Ebből azonban csak a következő, klasszikus leveleket fordította le a *Szekretáriusban*: Cicerónak egy, az öccséhez, Quintushoz írt terjedelmes levelét³, Plinius levelét Clarus Septimushoz⁴, Phalarisét Lisicleshez⁵ a „bizodalmas levelek“ között és Pliniusnak Trajanus császárral való levélváltását⁶ az ajánlók között.

Jogi forrásait maga Mészáros is megnevezi a *Perbéli panasztételek avagy törvényes instántziák* c. fejezet előtt, ezzel a megjegyzéssel: „Husztii könyvből“. Valószínűleg Huszty István: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum* (Buda, 1745) c. könyvét használta; az egyes levelekben idézi a megfelelő törvénycikkelyeket.

Ugyanezen fejezet utolsó két levele előtt ezt találjuk: „Khlosz könyvből“. Ez nyilván Khlósz Pál: *Praxis seu forma processualis fori spiritualis, in Mariano-Apostolico Hungariae Regno non recepta* (Nagyszombat, 1756) c. munkája lehetett. Ennek kánonjogi részéből⁷ merítette Mészáros egy elváltásról szóló, a püspöki szentszékhez intézett perbéli panasztételnek a forrását. A pörben hozott végzés szerint a püspöki szentszék a vármegye hatóságához utalja át a házasságtól vonakodó vőlegény ügyét.

Az egész leveleskönyv főforrását azonban egészen más irányban kell keresnünk. Ismeretes, hogy Mészáros életének nagy részét a Batthyány-családnál töltött szolgálat foglalja el: előbb a család egyházi alapítványait gondozza, majd gróf Batthyány Károly horvát bán⁸, végül gróf Batthyány József kalocsai érsek, a későbbi hercegprimás mellett titkárkodik. Kezén nagy számmal fordulnak meg a Batthyányoknak írt levelek: egészen természetes, hogy egyiket-másikat lemásolja készülő műve számára. A Nemzeti Múzeum levelestára 168. Fol. Hung. szám alatt a Batthyány-család

¹ Kertész Manó: *Szállok az úrnak*, Budapest, é. n., 177. l.

² Joh. Cristoph Stockhausen: *Sammlung vermischter Briefe*, Helmstadt, 1762—66, 4. kiadás, I—II.

³ *Szék.* 277—306. l., Stockhausen, i. m. 2. k. 24—59. l.

⁴ *Szék.* 260—61. l., Stockh. uo. 69—71. l.

⁵ *Szék.* 261. l., Stockh. uo. 14. l.

⁶ *Szék.* 139—41. l., Stockh. uo. 83—5. l.

⁷ *Institutiones juris canonici. Super causis matrimonialibus.* 165—240. l.

⁸ Gálos: *Adalék Mészáros Ignác életéhez.* IK. 1939, 65. l.

különböző tagjainak 1735—1767-ből való levelezését, legnagyobbrészt a gr. Batthyány Lajos nádorhoz intézett leveleket őrzi.⁹ Ezek közül Mészáros 54 levelet vesz át.

Alább közöljük az átvett levelek címét és a megfelelő Batthyány-levelek adatait (a *Szekretárius* csoportosítása szerint).

Szekretárius

Corresp. Autogr.

(Hivatalbéli tudósító levelek:)

1. N. Fő-Ispán a' Lappangó Országos Latrokról tudósítást ad példának okáért a' Felsőges Királyi Helytartó Tanátsnak. (3—5. l.)
2. N. Vég-helyeknek vezérlő kommandása tudósítást ad valamely gyanos embernek meg-tartóztatása miatt p. o. N. Vármegyének. (5-7. l.)
3. N. Fő-Ispán tudósítást ad némelly el-fogott roszsz mivoltú Levelek végett, p. o. az Udvari Kantzeliariusnak. (7—8. l.)
4. Marius hogy Attyának nyavalyájában az Attya hivataljának dolgait minden fogyatkozás nélkül folytatja, tudósítja p. o. a' Fő-Ispánt. (10—11. l.)
5. N. Fő-Ispány tudósítja előre p. o. az Udvari Magyar Ministert, hogy a' Vármegyéje tisztesség tévő ajándék adásra készen ajánlotta magát. (12—3. l.)
6. N. Fő-Ispánnak az adó dolgában írja p. o. Gróf Sempronius. (13—4. l.)
7. Példának okáért Magyar Országban lévő Hadaknak kommandérozó Fő-Hadi Vezére tudósítást kér egy Vármegye Vitze-Ispánjától. (14. l.)

(Mentegető levelek:)

8. Gróf N. mentegeti magát p. o. az Ország köz-adó állapotja gondviselésének igazgató hivataljától N. minister által. (28—9. l.)
9. Gróf N. menti magát Gróf Horátiusnál, hogy egy Fő-Aszszony-nak szólló levelét néki zárja-bé. (29. l.)
10. János menti magát, hogy Titus-nak kérésében nem szolgálhat. (29—30. l.)

- Gr. Károlyi Sándor levele gr. Batthyány Lajos kancellárhoz. Fol. 234.
- Gr. Grassalkovich Antal levele a T. N. vármegyéhez. Fol. 129.
- Gr. Csáky Antal levele gr. Batthyány Lajos kancellárhoz. Fol. 188.
- Gr. Károlyi Ferenc levele gr. Batthyány Lajos kancellárhoz. Fol. 285.
- Gr. Barkóczy Ferenc egri püspök levele gr. Batthyány Lajos kancellárhoz III. Károlynak római császárrá való választása után. Fol. 125.
- Valószínűleg gr. Batthyány Lajos levele gr. Barkóczy Ferenc egri püspökhöz. Fol. 341.
- Gr. Pálffy János levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 302.

Nádasdy Lipót levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 61.

Gr. Károlyi Ferenc levele valószínűleg gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 264.

Gr. Pálffy János levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 323.

⁹ *Correspondentia autographa praelatorum, magnatum Hungariae diomate patrio, saec. XVIII.*

(Hirt-adó levelek:)

11. Gróf N. hirt ad fel-vett Fő-Ispáni hivataljáról, p. o. Gróf Honoriusnak. (38. l.)
12. Báró N. hirt ad a' másodszori házasságáról, p. o. a' Gubernátornak. (40. l.)
13. Gróf N. hirt ad a' fia házasságáról p. o. az Ország Birájának. (40—1. l.)
14. Felelet az előbbire. (41—2. l.)
15. Gróf N. Ferentz hirt ad az Anya haláláról p. o. a' Kantzelláriusnak. (54. l.)
16. Gróf N. Magdolna hirt ad, p. o. N. Püspöknek a' Férje haláláról. (57—8. l.)
17. Felelet az előbbire. (59. l.)
18. Gróf N. György hirt ad a' Bátya haláláról, és temetése napjáról, p. o. Gróf NN. özvegyének. (61. l.)
19. Gróf N. István hirt ad az Attya temetéséről p. o. a' Királyi Udvar Hadnagyának. (62—3. l.)
- Gr. Károlyi Antal levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 44.
- Br. Sigray Károly levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 27.
- Gr. Esterházy Ferenc levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 40.
- Gr. Balassa Pál levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 26.
- Gr. Barkóczy Ferenc egri püspök levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 49.
- özv. Széchényi Antalné gr. Barkóczy Zsuzsanna levele gr. Batthyány József kalocsai érsekhez. Fol. 1.
- gr. Batthyány József (aláírása hiányzik) felelete az előbbire. Másolatban, Fol. 48.
- Gróf Erdődy György tudósítja gróf Batthyáynét bátyjának, gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspöknek haláláról. Fol. 71.
- Gróf Károlyi Ferenc tudatja gróf Batthyány Lajossal anyja halálát. Fol. 45.

(Szerentsézó levelek:)

20. Gróf N. Péter szerentsézi p. o. a' mostani Palatinusnak Leopold Királyi Fő-Hertzegnek Neve napját. (69. l.)
21. Gróf N. Gábor szerentsézi p. o. a' Királyi Fő-Udvar-Mesternek neve napját. (70. l.)
22. Báró N. Mihály szerentsézi p. o. az Udvari Fő-Asztalnoknak neve napját (71. l.)
23. Gróf N. Ferentz szerentsézi p. o. A' Magyar Országí Királyi Fő Pohárnoknak születése napját (71—2. l.)
24. NN. királyi Tanácsos szerentsézi p. o. Gróf N. Tibornak neve napját egy jeles alkalmatossággal. (74. l.)
25. Báró N. Elek szerentsézi p. o. Gróf N. Anna Aszszonynak születése napját. (74—5. l.)
26. Más szerentsézés, p. o. az arany gypjas Bárány Vitézi jeles rendének Méltóságához. (81—2. l.)
27. Hasonló szerentsézés p. o. a' szent István Apostoli Magyar Király nagy keresztves vitézi Rendének Méltóságához. (81—2. l.)
- Br. Amadé László levele gróf Batthyány Lajos nádorhoz. Fol. 31.
- Biró Márton veszprémi püspök levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 32.
- Báró Fischer Mihály levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 33.
- Br. Amadé László kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog újévet kíván gr. Batthyány Lajosnak. Fol. 29.
- Balogh László levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 36.
- Gróf Erdődy György levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 30.
- Gróf Bethlen Ádám levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 42.
- Gr. Károlyi Ferenc szerentsézük gr. Batthyány Lajosnak az aranygypjas vitézi rend elnyeréséhez. Fol. 43.

28. Más szerentszés p. o. az el-nyertt Hertzezi Méltóságához. (84. l.)
29. Felelet az előbbire. (85. l.)
- (Üdvözlő levelek:)
30. Báró N. István üdvözlí a' Karátsón és új Eszteniő Ünnepest, p. o. a' Magyar Ország kantzelláriusának. (92. l.)
31. Gróf N. Urbán üdvezi a' Karátsón, és Új-eszteniő Ünnepest, p. o. Országunk szent koronája örízőjének. (93. l.)
32. Hasonló üdvezi, p. o. az Udvari Fő-Kamarásnak. (93—4. l.)
33. Hasonló üdvezi p. o. egy érseknek. (94—5. l.)
34. Hasonló üdvezi, p. o. a' Tárnok Mesternek. (96. l.)
35. Hasonló üdvezi, p. o. az Ország Birájának. (96—7. l.)
36. Hasonló üdvezi, p. o. egy Püspöktől az Ország Prímásának. (97—8. l.)
37. Hasonló üdvezi, p. o. a' Kantzelláriusának. (98. l.)
38. Hasonló üdvezi, p. o. az ezer tulajdonos Vezérének, és Theresiai Királyi Hadi jeles Rend nagyobb kereszt Vitézének. (99. l.)
39. Hasonló üdvezi p. o. a' Királyi Udvar Fő-Palotás Vitézének (100. l.)
40. Hasonló üdvezi az Udvari Fő-Vadász Mesternek. (101—2. l.)
41. Más hasonló üdvezi p. o. a' Királyi Tárház Fő kints-tartójának. (102—3. l.)
- (A különbféle kéreményü levelek között:)
42. Gróf N. Ventzel kéri p. o. egy Fejedelemnél be-járó Ministert, hogy bizonyos dolgában kívánatos parantsolatért lenne közmunkás. (112. l.)
- Ajánló levelek:)
43. Gróf N. Fábian el-nyomattatott ügyét ajánlja, p. o. ő Felsege előtt nagy tehetségű Gróf Herakliusnak (131. l.)
44. N. Bernárd egy Árvának ügyét ajánlja p. o. Gróf Kajusnak. (134—35. l.)
45. Gróf N. Jónás NN. ifjú Grótot ajánlja p. o. a' Fő-Kamarás Úrnak Udvari Kamarás hivatalra. (135—36. l.)
- Gróf Kemény László levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol 38.
Felelet az előbbire. Fol 39.
- Ifj. Daniel István levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol 5.
- Honorius László levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol 6.
- Gróf Esterházy József levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol 9.
Honorius László levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol 8.
(Biró Márton veszprémi püspök levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol, 10.
Br. Barkóczy Ferenc egri püspök levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 12.
Gróf Barkóczy Ferenc levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 13.
- Gróf Károlyi Ferenc levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 15.
B. Devetts levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 16.
- Gróf Haller Gábor levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 53.
Gróf Károlyi Sándor levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 34.
Gróf Károlyi Sándor levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 35.
- Gróf Károlyi Sándor levele gróf Batthyány Lajoshoz. Fol. 260.
- Gr. Teleki Ádám levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 78.
- Gr. Balassa Pál ajánlja br. Makolány Tamás ügyét gr. Batthyány Lajosnak. Fol. 194.
Gr. Pálffy János ajánlja gr. Pongrácz Gáspárt komornyiki hivatalra gr. Batthyány Lajosnak. Fol. 303.

(A kérelmes levelek között)

46. Gróf N. Kozma Gratziánt ajánlja p. o. Az Personálisnak itélő Mesteri hivatalra. (157-58. l.)

Tr. (?) Imre ajánlja Szegedy Lászlót assessori hivatalra gr. Batthyány Lajosnak. Fol. 185.

(Meg-köszönő levelek:)

47. Monoszló meg-köszöni p. o. egy Mínternek néki meg-ígért közbejárását. (203. l.)
 48. Gróf N. Albert p. o. Gróf Horatzius által meg-köszöni ő Felségének kegyelmét, hogy hivatalja váltságát el-engedte. (203. l.)
 49. Árnold köszöni p. o. Aureliusnak, hogy a' Felséges Udvarhoz való kérésében segedelmeskedett. (204-5. l.)

Gr. Haller János levele gr. Batthyány Lajoshoz. (Fol. 56.)

Nádasdy Lipót levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 62.

Gr. Csáki Zsigmond levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 190.

(A vigasztaló levelek között:)

50. Gróf N. Gábor Fejedelme halálán való szánakodását, és vigasztaló buzgóságát az Udvarnál be-jelenti p. o. az Udvari Fő Kantzellarius által (219-21. l.)

Gr. Teleky Ádám levele gr. Batthyány Lajoshoz III. Károly halála után. Fol. 83.

(Emlékeztető levelek:)

51. Báró N. Donát emlékezteti p. o. Gróf Remigiust a' királyi Kamarás-ságért bé nyújtott kérésre. (232. l.)
 52. Dezmér emlékezteti p. o. a' Hadi Tanátsnak Fő-Helytartóját az Udvarhoz be-adott könyörgésre. (232-33. l.)

Br. Amade László levele gr. Batthyány Lajoshoz. Fol. 76.

Bánffy Dénes emlékezteti kérésére gr. Batthyány Lajost. Fol. 216.

(Külömb-külömbféle alku, és más mivoltu levelek:)

53. Házások között fel-tett el-váló levélnek formája. (344-48. l.)
 54. A' fel-ülő Nemes, avagy Insurgens katonák esküvésének formája: p. o. Mária Theresia alatt. (404 l.)

Szapáry Miklós és Gyöngyösi Nagy Sára elváló levele. Fol. 327-328.

Juramentum officialium Insurgentium. Fol. 289.

Ezeket a leveleket Mészáros legnagyobbbrészt szószerint másolja le, csupán a személyes vonatkozásokat változtatja meg néha és — purizmusához még a hivatalos nyelvben is ragaszkodván — az idegen kifejezéseket helyettesíti megfelelő magyarokkal. Nem egyszer csak a levél első felét használja fel, máskor csak egy-két mondatot vesz át; viszont arra is van példa (gróf N. Ventzel, ill. gr. Károlyi Sándor «külömbféle kéreményü» levelében), hogy még a levélben szereplő nevet is megtartja. (Károlyi Nemzetes Vitézlő Lippics Boldizsárról ír; Mészárosnál megmarad Nemzetes vitézlő N. Boldizsárnak.) Alább három levelet hasonlítunk össze a Mészáros-féle másolattal: kettőn (br. Amade László szerencsésző és gr. Csáky Zsigmond megköszönő levelén) Mészáros alig változtat, csupán a személyes vonatkozásokat alkalmazza elképzelt levélírójának személyéhez; a harmadiknak (Szapáry Miklós és Gyöngyösi Nagy Sára elváló levelének) latin kifejezéseit mindenütt magyarosítja.

Corresp. autogr. Fol. 31.

Méltóságos Gróff Palatinus Urunk!

Kegyés és: kegyelmes Uram! Uram!

Áldozik az én szívem is! az sok Áldozóknak számtalan sokaságával Excellentiád Nagy Neve Napjának! Nagy: és: szerencsés virradásához! és: mivel! ezen Nagy világosságh, legh elsőbb fényre, Hazánknak, és: Fiainak! borulok az Egekhez! és: ohaitam! hógy: minden Éghi, és: Égh alatt való temérdek Áldásoknak tetézet fürtösségével, térjen! virradgyan! és: fényeskedgyék! Koronás Annjai Feölséghünknek, Szent Koronánknak, és annak árnyéka alatt született Fiainak holdógulására, árnyékozására! és: oltalmára. Illy rövid Bötükben zárván, sem határt, sem rakoncztát nem tudó buzgóságimat, és: affectusimat! Excellentiád örökös kegyelmében, örökkösen el rekesztett! máskint is, az Nagy Méltóságú Baththyány Háznak, magamat, és: Nemzetemet, igaz, és: tökéletes alkotmányának vallom! Így esedezik, és: áldozik!

Excellentiádnak

Nagy Méltóságának

Alázatos örökös Híve

B. Amade László.

Marcalthéó 23^a Aug(usti)
1763.

Corresp. autogr. Fol. 190.

Méltóságos Groff, és Cancellarius Bizodalmas, és kiváltképpen való Nagy jó Uram!

Ezen holnapnak második napján költ Méltóságos válaszló és engem nagyon vigasztaló kegyes levelét Excellentiádnak, hogy tudni illik Felsőges Urunk alázatos Instantiamot a' Tarnok Székbeli Tisztek Salariuma iránt kegyelmessen applaudalni, és resolvalni méltóztatott, ezen mai Postán vévén tartozó tisztelettel, alázatosan köszönöm Excell(entiá)d gratiáját, mellynek, Isten után tulajdonitom egyedül Felsőges Urunk(nak) ezen Instantiamban is adott illy kegyes resolutioját, tapasztalván szüntelen ugy hozzám, mint egész Familiámhoz Excellentiádnak magával született nagy kegyességét érdemünk felett

Szekretárius 69. l.

Felsőges Királyi Fő-Hertzeg, Nádor Ispán Urunk!

Kegyelmes Uram Uram!

Áldozik az én szívem-is a' sok áldozóknak számtalan sokaságával *Fő-Hertzegséged* nagy neve napjának nagy, és szerencsés virradásához! És mivel ezen nagy világosság leg-elsőbb fénye Hazánknak, és fiainak, borúlok az Egekhez, és ohajtom, hogy minden égi, és Ég alatt való temérdek áldásoknak tetézett fürtösségével térjen, virradjon, és Fényeskedjék koronás Atyai Felsőgünknek, szent Koronánknak, és annak árnyéka alatt született fiainak boldogulására, árnyékozására, és oltalmára. Illy rövid betűkben zárván sem határt, sem rakoncztát nem tudó buzgóságomat, Fő-Hertzegséged örökös kegyelmében el-rekesztett! máskint-is az Nagy *Felsőgü Austriai* Háznak magamat, és Nemzetemet igaz, és tekéletes alkotmányának vallom. Így esedezik, és áldozik

FŐ-HERTZEGSÉGÉD

Nagy Méltóságának

Alázatos örökös híve.

Szekretárius 204-5. l.

P. P.

Eksztzellentiád Méltóságos válaszból azon engemet nagyon vigasztaló tudósítást, hogy tudni-illik Felsőges Urunk alázatos kérelmemet a' vömnek alkalmaztatása, és meg vigasztaltatása iránt kegyelmesen helyben hagyni, és kegyes rendelésével el-is tekélleni méltóztatta, különös örömmel meg-értvén, alázatosan köszönöm Eksztzellentiádnak érette közben-járúlt kegyességét, mellynek egyedül tulajdonitom Felsőges Urunknak ezen kérésre adott illy kegyes, és ohajtott rendelését. Tapasztaltatta ez által Eksztzellenziád úgy hozzám, mint egész Familiámhoz magával született nagy szeretetét érdemünk felett: kiért a' szent Isten áldja-meg, és nékem-is! adjon még olly módot, és

is, kiért az Szent Isten áldgya Excellentiadat, és Nékem is adjon még oly modot, és tehetséget, mely által Excell(entiá)dhoz, és egész Méltóságos Házához tartozó hív szívemet, és szives igyekezetemet, hogy mindenkori kegyes Parancsolatira tellyességgel fel áldoztam, valósággal bizonyíthassam, a'mint hogy élek, halok

Excellentiadnak

Alázatos hív szolgája igaz

Attyafia

Lesten 5^a Martii

1737.

G: Csáki Sigmond

Corresp. autogr. Fol. 327.

(Szapáry Miklós és Gyöngyösi Nagy Sára elváló leveléből.)

Ötödször. Minthogy migh az Aszszon kívánsága szerint resultál kilencz Ezer forint; arravalo nézve assecuráalom, hogy intra Triennium plenarie, et sine ullo defectu le fogh tétetödni. Az annualis interventioért pedig ugyan annuatim lészen forinttya Haromszáz, idest 300. Kit is hasomloképpen annuatim meg adni, vagy adattatni fogok minden halladék nélkül. Az megh adásnak napja lévén mindenkor Mindszent Napja: vagy ha pedig én ugy akarnám, hogy edgyszer-smind ennyihány Esztendök erant is Contentatiot tenni akarnék? azt acceptálni, és defalcationban venni tartozzék az Aszszon.

tehetséget, mely által fő rendü szennélyéhez, és egész méltóságos Házához tartozó hív szívemet, és szives igyekezetemet hogy mindenkori kegyes parancsolatira fel-áldoztam, valósággal bizonyíthassam; a' minthogy tellyes ezen indulattal élek és maradok.

Szekretárius 347. l.

(Házások között fel-tett el-váló levélnek formájából. — A felek neve: N. Rézmán és N. Duruska.)

Ötödször: Minthogy még az Aszszony kívánsága szerént három ezer forint maradna hátra; arra való nézve ezek iránt bizonyossá tészem ö kegyelmét, hogy három esztendök alatt egészen, és minden fogyatkozás nélkül azok-is le-fognak tétetödni. Az esztendöhéli el-tartásért pedig ugyan esztendönkint lészen forintja háromszáz, az az 300 fl. mellyeket-is hasonlóképen esztendönkint adni, vagy adattni fogok minden halladék nélkül, az meg-adásnak napja lévén mindenkor mind szept napja. Vagy ha pedig én ugy akarnám, hogy egyszersmind egynéhány esztendök iránt-is előre, meg-elégíteni kívánnám, azt fel-venni, 's jövendő esztendöhéli tartásában betudni, 's be-venni tartozzék az Aszszony, kötelezván magamat egyébaránt törvényes szoritással-is ezeknek megtartására, 's meg-tartatására.

A Batthyányakkal való kapcsolat más forrásra is fényt derít. Mészáros, mint az uradalom kezelője, összegyűjtötte az ezzel kapcsolatos (magyar, latin és német nyelvű) iratokat. Ez a Nemzeti Múzeum kéziratárában *Acta varii argumenti Excelsae Familiae Comitum a Battayán Dominia, eorumdem statum, administrationem, et officiolatum concernentia* címmel 440 Fol. Germ. jelzés alatt található. Mindjárt az első helyen a jószág tisztviselőinek szánt terjedelmes utasításokat találunk: «Allgemeine Amts- und Kantzley Ordnung wie selbige künftighin in unseren sam(m)entlichen (!) Herrschaften auf das genaueste befolget werden soll.» Ezeknek jórészt szóról-szóra megfelelnek a *Szekretárius* utasításai: «Az Uraságokban meg-tartandó Tisztí, és kantzelláriabéli közönséges Rendeknek, mellyeket meg-tartani a'

gazdaságbéli Tisztek tartozni fognak, FORMÁJA.» (415–50. l.) Mindössze egyikét részletet hagy ki közülük Mészáros és a végén két lappal megtoldja a rendtartást.

Még egy forrásra következtethetünk. A bizodalmas levelek között foglal helyet Zakeus és Fridolin levélváltása (240–43. l.). Zakeus arról értesült, hogy fia rossz társaságba keveredett és nem tanul; ezért megdorgálja Fridolint. — A fiú feleletében tisztazza a helyzetet: atyjának értesülése téves volt.

Miller Jakab Ferdinándnak 1788 okt. 16-án sógorához, Mészároshoz írt, a Nemzeti Múzeum irodalmi levelestárában található levelében ezt olvassuk: «Ha Sogor Uram Szerdahelyi Concipistával, vagy Rudnákné Asz(sz)onyom(m)al össze-találkozik, ne sajnálja nekik mondani, hogy Consiliarius Takács Urnak bátron mondhatják, hogy a' mind nem igaz, a' mit fiáról innént Váradrul néki irtak. Ha Consiliarius Ur én töllem, vagy Miháloczy Uramtul tudositást kívánt volna, mink ötet másképpen informáltuk volna. Arrul bizonyos lehet Consiliarius Ur, hogy a' fia nem korhelkedik, hanem vagy én hozzáam, vagy Miháloczy Urhoz jár, és [nagyon] hogy a' törvényben szép progressusokat téssen: a' Gazdájátul pediglen sok moreseket nem köll várni, mert, nemo dat, q(uo)d n(on) habet.»

Valószínű, hogy Mészáros Takács tanácsosnak és fiának ezt a levélváltását szerezte meg és másolta le.

Az idézett levelek a *Szekretárius*nak jelentékeny részét alkotják, de korántsem szolgáltak mintául valamennyi darabjára — így a «tiszteletes szerelemről szóló levelek» egyetlen forrása sem ismeretes. Lehetséges, hogy más levelek is voltak szeme előtt, hiszen a Batthány-levelek csak 1767-ig terjednek. Az sem lehetetlen, hogy ismerte Femer Kilián hasonló szerkezetű formuláskönyvét: abban is vannak «szerentséltető, meg-köszönő, szerelmes, lakodalomba hívogató, halottra hívó, ajánló, barátságos, vigasztaló, kéregető, mentegető, tudositó, amortizáló és törvényes levelek», akárcsak Mészárosnál. Stílusa is mutat némi hasonlóságot a *Magyar szekretáriuséval*. De lényeges különbség az, hogy 1. Mészáros mindenféle rendű és rangú személyek leveleit adja például, míg Femer nem jelöli meg, hogy ki és kinek írja a levelet; 2. Femer szerelmes levélmintáiban sokkal bizalmasabb hang jut kifejezésre («Lelkem, kedves drága jó Uratskám»); «kedves drága kintsem, Hamisan Fel-biztatóm: Hamiskodó Szeretöm», stb.), viszont Mészáros itt is megtartja egyéb műveiből ismert finomkodó, gáláns stílusát; 3. Femernél a hivatalos levelekben egész félmondatok vannak latinul, Mészáros legfőjebb csak egy-egy latin szót kever leveleibe.

MAY ISTVÁN.

¹ Femer Kilián: *Mindennapi közönséges és barátságos levelek*. Posonyban, és Kassán, Landerer Mihály költségével, 1776.